

IKER
GAZTE
NAZIOARTEKO
IKERKETA EUSKARAZ

I. IKERGAZTE

NAZIOARTEKO IKERKETA EUSKARAZ

2015eko maiatzaren 13, 14 eta 15
Durango, Euskal Herria

ANTOLATZAILEA:
Udako Euskal Unibertsitatea (UEU)

GIZA ZIENTZIAK

**Komunitatea eta Periferia: euskal
arte politikoa XXI. Mendean**

Garazi Pascual Cuesta

90-94 or.

<https://dx.doi.org/10.26876/ikergazte.i.11>

ANTOLATZAILEA:

BABESLEAK:

LAGUNTZAILEAK:

Komunitatea eta Periferia: euskal arte politikoa XXI. mendean

Pascual Cuesta, Garazi

Universidad Autónoma de Barcelona (UAB)

garazi.pascual@gmail.com

Laburpena

Artea eta politikaren arteko harremana zaila izan da eta euskal kasua ez da ezberdina izan: euskal abangoardiak borroka politikorako balio zuten sinbolo ugari utzi zituen, gaur egun, oraindik ere euskal gizartean bizirauten dutenak. Euskal artea sare artistiko globalean kokatu daiten diskurtso identitarioa alde batera utzi eta abangoardiaren rekodifikazioa egin behar du, periferiaren artearen aldarrikapenaz eta komunitatearen teoriak baliatuta.

Hitz gakoak: euskal artea, komunitatea, periferia, esperientzia estetikoak, arte politikoa.

Abstract

The relationship between art and politics it is never been and the Basque case has not been different: the Basque avant-garde built several political icons, which nowadays are still present in the Basque society. If the Basque actual art wants to work in the global artistic network it has to leave the identity concepts, so the recodification of the avant-garde can be done with the tools given by the peripheral art networks and the theory on community.

Keywords: Basque Art, Community, Periphery, Aesthetic experience, Political Art

1. Sarrera: Artea, politika, teoria.

Artearen eta politikaren arteko harremanak eraldaketa sakona du: XIX. mendean sortutako teoria identitarioek eragin handia izan zuten XX. mendeko sarrasketan, eta politika beste era batean ulertu beharra zegoen. Era berean, politikaren eta artearen arteko harremanak ere ezberdina izan beharko luke, bai faxismoak bai sozialismoak artearen erabilera propagandistikoak egin baitzuten, artearen erabilera politikoa. Ondorioz, 50eko hamarkadatik geroztik, aurreko identitatearen teoria gogorak hautsi egin ziren eta “ni”, “bestea” eta bien arteko harremana ulertzeko forma berriak agertu ziren, arte forma berriak sortu zituztenak.

Gudak erakutsitako porrotek Modernitatearen proiektu mono-kulturala ahuldu zuten eta horri, Frantzia 60. hamarkadako pentsamendua gehituta, “bestea”-ren irudiaren garrantzia dakar. “Diferentzia” izan zen minoriek aldarrikatu zuten kontzeptua bai mundu politikoan, bai artistikoan kokatu ahal izateko. Horrela, lehenengo aldiz, diferentzia eta heterogeneotasuna hizkuntza kulturalan eta artistikoan txertatu ziren. Arteak, multikulturalismoaren bidez sarrarazi zuen diferentzia, hitz honek etnia eta exotismoa bezalako kategoriak utzi zituen kanpoan eta botere zentroetatik haratago zeuden arte formak plazaratu.

Ondoren, 80eko hamarkadak minoria berriak ekarriko ditu (sexualak, sozialak, arrazagatikoak) eta hauekin, aldarrikapen politiko eta sozial berriak (afroamerikar edota hispanoen errebindikazioak; HIES gaixoen taldeak). Hauek guztiek, beren borrokak alderdi artistikora eramango dituzte, identitate hibrido eta mugako estetika bezala aurkeztuta. Hibridotasuna aurrera pauso bat izango da multikulturalismoarekin alderatuta. Izan ere, hibridoa den horrek “ni” eta “bestea”-ren arteko dikotomia binarioa hausten du eta norberaren barnean dagoen anizkoiztasuna azpimarratu.

Azkenik, Irailaren 11 ondoren eta teknologiaren hedabide globalarekin, boterearen deszentralizazioa gertatu da, informazioaren kapitalismoaren aroan sartu gara. Des-lurraldetasun global honek “bestea” modu orokor batean ulertzea dakar, “beste-oro” bezala, alegia. Honek beste edonor arrotz bezala ikustea esan nahi du eta ondorioz, gaur egun, politikoki oso definitua dagoen gizartea ez da analisi kulturalarentzako egokia edota interesgarria izango. Horrela, mundu artistikoa elkar-lotuta dauden espazio transnazioaletara lekualdatu egin da.

Espazialitate berri honek ez ditu tokian tokiko testuinguru kulturalak iraintzen, historia post-kolonial eta “beste”-ren teoritik jaiotzen baita. Arteari dagokionez, praktika komunitate txiki transnazonaletan antolatzen da, zeinak komunikazio sareetan antolatu dauden globalki eta espazialitate berri horretan eragina dute.

2. Arloko egoera: Arte politikoa Euskal Herrian

Euskal arte politikoak ez du testuinguru erreza izan: gatazka politikoak artea borrokara hurbildu du eta artearen autonomia nolabait deuseztatu. Baina, errealitate bat islatzea edota tokian tokiko situazio bat aurkeztea ez luke beharrez jarrera hartze politiko bat ekarri behar baizik eta, testuinguru hartatik ateratako hausnarketa sakona, artelan baten formarekin. Nola izan daiteke posible, horren testuinguru politiko eta kultural indartsua izanik artearen teoria indartsurik ez garatzea? Eta, zeintzuk dira teoria falta horretarako arrazoiak eta nola birformulatu dezakegu euskal arte politikoa espazialitate berri horren formarekin?

50eko hamarkadan eskultore belaunaldi batek historia egin zuen euskal artean: ia inolako ondoretasun artistikoarekin, pintura sinbolista eta tradizionalista ez ezik, euskal artearen berritzea aurrera eramane zuten. Are gehiago, teorikoki ere, interes formalak daude, estetikarekiko zaletasuna eta nazioartera begirada. Historia hau, ase ezaguna da eta euskal abangoardiaren izenarekin ezagutzen da. Berritze sakona izateaz gain oso kasu berezia izan zen mundu mailan, izan ere, abstrakzioaren hizkuntza formala aukeratu bazuten ere, mami politikoa zuten, garaiko expresionismo abstraktuaren formaltasun hutsarekin alderatuz. Are gehiago, euskal abangoardiaren formak euskal gizartearen inkontziente kolektibora pasa dira, forma sinboliko bihurtu arte: euskal abangoardiaren forma abstraktuak euskal gizartearen sinbologia izatera pasatu dira. Ondare honekin eta aurretik aipatu dugun espazialitate berria kontutan hartuta, lehenengo pausoa tokian tokiko ondare hori mundu globalean kokatzea izango da.

Tokian tokiko elementuekin lan egiten duten artistek arazo ugari dituzte: kanpoko hartzaile batek ez ditu bertako hartzaile batek dituen datu berberak (historikoak, politikoak, kulturalak...) ondorioz, ez dute esperientzia estetiko eta artistiko berbera izango. Bakoitzak bere diferentzia azaldu nahi izanak balio artistikoa galtzea ekar dezake edota exotismoan jausteko parada. Diferentziaren aldarrikapena izan da, hain zuzen, euskal artearen arazoa. Hori dela eta, norabide aldaketa gertatu behar da: espazialitate berria transnazonala da, alegia, ez dugu borroka binario bat bezala ulertu behar (lokala vs. globala) baizik eta, komunikazio moduan. Ez dira bereizle diren elementu oro diskurtso globalean beharrez txertatu behar baizik eta, gure testuinguruan pertinentek diren elementuak identifikatu eta sare artistiko globalean kokatu.

3. Ikerketaren muina: komunitatea eta periferia.

Beraz, nola birmoldatu euskal arte politikoa aurretik aipatu ditugun elementuak erabilia? Lehenengo, unibertsaltasunaren eta lokalismoaren arteko ibilbidea lekuz aldatu beharko genuke, hau da, bereiztasunak eta diferentziak oihukatu eta adierazle bihurtu beharrean, sare globalean arte politikoak dituen estrategiak erabili beharko genituzke: aurretik aipatutako periferien garrantzien diskurtsoaz baliatuta eta komunitatearen teoriaren bidez gure elementu gatazkatsuetan hausnartuta. Lokalismotik globalera joan beharrean, kontrako bidea proposatu beharko litzateke, hau da, arteak aurkezten dizkigun forma garaikideak eta elementu komunak gure tokian tokiko elementu pertinentekin bete.

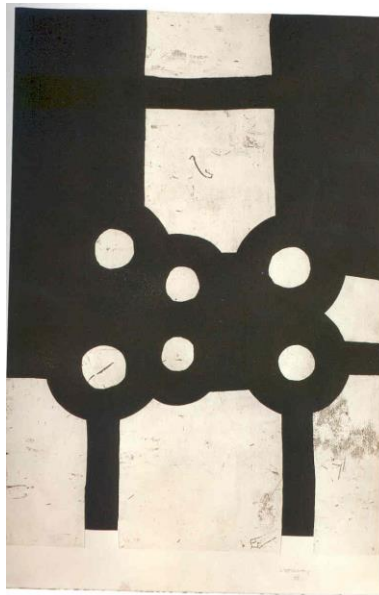
Bigarrenez, hausnarketa estetiko eta artistikorako pertinentek diren elementua eta gaiak finkatzea izango da helburu, hau da, zerk egin dezake interesgarria gure lokalismoa galderari erantzutea. Aurretik aipatu dugun bezala, Euskal Herriak ez du izan ondare artistiko garrantzitsurik XX. mendeko bigarren erdialde arte, beraz, euskal abangoardiaz geroztik sortutako elementuak lirarteke forma pertinentek. Are gehiago, aurretik ikusi dugun bezala, elementu horiek euskal borroka politikoaren sinbologia bihurtu dira eta, hori da, hain zuzen, sare artistikoan jorratzen ari den etengabeko gaia: politikoak izandako elementuetan esku-hartze artistikoa egitea. Gure testuinguruan jarrita, euskal abangoardiaren rekodifikazioa.

Azkenik, elementu hauek problematikoak izan daitezke, askotan borroka politikora lotuta egon direlako. Gatazkaren esperientziaren hausnarketa kolektiboa klabea izango da eta horrek, arazo ugari ekarri ditzake. Horregatik, artearen erabilera komunitarioa lagundu dezake politikoki gatazkatsuak izan diren horiek ebazteko. Komunitatearen teoria espazialitate berriaren agerpena balioztatzen du izan ere, “komunean-izatea”, “ni”-a erlazio moduan ulertzea da, “harremanean-izatea”. Gatazka modu erlazional batean ulertuta gure esperientzia kolektiboa sare komunikatibo eta artistiko globalean kokatuko dugu, politikoki arazo larriak ekarri zituzten eta elementuak artistikoki oso praktika interesgarriak bihurtu.

Adibide konketuari erreparatuz:

3.1 Irudiak

1. irudia. Eduardo Chillida “Leizaran”

2. irudia. Ibon Aranberri “Horizontes”

Ibon Aranberriren “Horizontes” artelana (2001) banderatxo batzuk erakusten dizkigu. Hauek, festa garaian Euskal Herriko edozein herritan topa ditzakegun banderak dira, ospakizun estetika eta aldarrikapen politikoaren arteko tentsioa nabarmentzen dituzten elementuekin. Banderatxoek sei irudi dituzte: Chillidaren “Haizearen orrazia”, Kutxaren logoa, zentral nuklearren aurkako sinbologia, Amnistiaren Aldeko Batzordeen irudia eta Euskal Herriko Unibertsitatearen logoa. Hauek guztiak Eduardo Chillidak sortutako sinboloak dira. Hauei, Aranberrik sortutako abangoardia formako irudi bat gehitzen zaie.

Horrela, Aranberrik euskal abangoardiaren formen anibalentziarekin jolasten du: batetik, borrokak zuten giro alaia eta gizartearen kohesioa ekarri zuten sinboloak dira eta bestetik, sinbolo abstraktuek horiek gizartean izan duten garrantziaren zergatiaren galdera. Aranberrik enpresen logoei, erakunde publikoei, sinbolo kultural eta politikoei gezurrezkoa den irudia txertatzen die: ospakizunerako banderatxoak sinbolo politiko eta sozial bezala ulertzen ditu hartzaileak. Are gehiago, gezurrezko logo horrek Chillidaren formetara eramaten gaitu ez, ordea, eduki politikora. Horrela, hartzaileek ez dute sinbolo horretarako erreferente politikorik aurkituko eta forma hutsarekin gelditzen dira. Ondorioz, sinbolo horiek duten baliotasun politikoari eta errentagarritasun sinbolikoari buruz galdetzen die Aranberrik, borroka politikoan izan duten eraginaren zergatiaz.

4. Ondorioak

Aurretik azaldutako guztia kontutan hartuta, unibertsalismoa tokian tokiko elementuekin kutsatuta eta euskal abangoardiaren rekodifikazioa lirateke euskal arte politikoarentzako birformulaziorako elementu interesgarri bi.

Euskal abangoardiaren zenbait sinbolo elementu artistiko bezala jaio ziren eta gerora, elementu politiko bilakatu ziren, borroka sozialen sinbolo. Bilakaera hori sorkuntzarako interesgarria da, izan ere, sinboloak, talde sozialen sorkuntza eta hizkuntzaren malgutasuna oso gai arruntak dira artearen sare globalean eta orokorrean, gizarte garaikidea ulertzeko klabeak. Beraz, gatazkaren inguruan euskal gizarteak barnean bizi izandako esperientzia kolektiboa gai klabea izango da sare globalean plazaratzeko. Baina, esperientzia hori maila politikoan ulertu beharrean, bizikidetasunaren esparruan ulertuta, komunitatearen lotura espazialarekin harremanean eta gatazka politikoak bizi iraun dituen. Hori da, hain zuzen, diskurtso identitarioaren bilakaera komunitarioa. Horrela koka genezake euskal artea sare transnacionalean eta espazialtasun berrian.

Herentzia politiko eta sinbolikoa oso gogorra bada ere, artea komunitateak eskatzen duen plano espazialera mugitu beharko da, komunitatearen mailara, ikuspegi historikoan geratu beharrean. Horretarako, badirudi interesgarria eta emankorra dela “aita hil”-tzearen estrategia, hau da, abangoardiaren herentzia rekodifikatu eta gizarteak beretzat hartzen dituen sinbolo politikoaren zergatiari buruz galdetu.

5. Etorkizunerako planteatzen den norabidea

Lan hau bere erdi bidean dago: lehenengo kapitulua, euskal arteak azken hamarkadetan izan duen teoria batzea eta hausnartzea izan du helburu. Artearen Historiari dagokion estrategia da, baina, ondoren, artearen historia alde batera utzi eta planteamendu filosofikoetara jo beharra dugu. Horrela, testu urritasuna ikusita sare global artistikoan pil-pilean dauden gaiak jorratu ditut, arte politikoari dagokionez.

Artikulu honentzat, ez da teoria gordinena jorratu nahi izan (bigarren kapitulua), komunitatearen inguruan 80eko hamarkadatik (batez ere Frantzian) geroztik etorritako diskurtso filosofikoa. Hala ere, kapitulu honek, ezinbesteko garrantzia du tesia filosofiaren arloan kokatzeko eta ez Artearen Historiaren esparruan.

Hori dela eta, artikulu honetan aurkeztu ditudan irtenbideak aurretiazko ondorioak dira, oraindik bigarren kapituluaren konposaketan nabil. Hartu beharreko norabidea, hain zuzen, bertan dago, artistek egin beharreko bide beran: gure artearen teoria modu interesgarri batean

sare globalean azaldu, komunitatearen eta periferiaren kontzeptuekin lagunduta diskurtso interesgarria eraiki ahal izateko.

6. Erreferentziak

- Agamben, G. (2009): *The Coming Community*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Aguirre, P. (2001): "Basque Report 2.0", *Lápiz*, 178, Madrid.
- Blanchot, M. (2002): *La comunidad inconfesable*. Arena Libros, Madrid.
- De Duve, T. (2007): "The Glocal and the Singuniversal. Reflections on Art and Culture in the Global World", *Third Text*, 21, 681-688.
- Echevarría, G. eta Marí, B. (2001): *Gaur, Hemen, Orain*. Bilboko Arte Eder Museoa, Bilbo.
- Esposito, R. (2007): *Communitas, origen y destino de la comunidad*. Amorrortu editores, Buenos Aires.
- Garcés, M. (2013): *Un mundo común*. Edicions Bellaterra, Barcelona.
- NANCY (2001): *La comunidad desobrada*. Arena Libros, Madrid.
- , (2013): *La partición de las voces*. Avarigani
- , (2014): *La Communauté désavouée*, Galilée, Paris.
- RANCIÈRE (2005): *Sobre políticas estéticas*. Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona.
- , (2009): "Contemporary Art and Politics of Aesthetics", *Communities of Sense: Rethinking Aesthetics and Politics*, 31-50, Duke University Press, Londres.
- , (2009): "Problems and Transformations of Critical Art", *Aesthetics and its Discontents*, 45-60, Polity Press, Cambridge.
- Reguera, G. (2005): "Arte joven vasco", *Lápiz* 212, 46-54, Madrid.
- Sáez de Gorbea, X. (arg.) (2012): "Artea Bizkaian (1939-2010)", *Ertibil Bizkaia 2012*, Bizkaiko Foru Aldundia, Bilbo.

7. Eskerrak eta oharrak

Artikulu hau Bartzelonako Unibertsitate Autonomia-ko (UAB) Filosofiako Doktorado programaren barruan, Filosofiako Departamentuan inskribatutako tesian oinarritzen da. Tesia Gerard Vilar katedradunaren zuzendaritzapean lantzen eta idazten ari naiz eta 2016ko irailerako du aurkezpen data.